ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Negyedik évfolyam.

SZAMOSÚJVÁRTT,
Todorán E. »Aurora« könyvnyomdája.
1890.

Az „Armenia“ eddigi dolgozótársai.

Dr. Akontz Károly (Kolozsvár).
Ávedik Lukács (Erzsébetváros).
Bárány János (Maros-Vásárhely).
Bárány Lukács (Szamosújvár).
Cselingárián Jakab (Budapest).
Csiky Lukács (Velencze).
Csontosi János (Budapest).
Duha Dávid (Újvidék).
Dr. Erődi Béla (Budapest).
Dr. Esterházy Sándor (Kolozsvár).
Esztegár Gergely (Szamosújvár).
Esztegár László (Budapest).
Fáraó Simon (Csikszépviz).
Fogalyán Tivadar (Mármaros-Sziget).
Dr. Gopcsa Jakab (Kolozsvár).
Dr. Gopcsa László (Budapest).
Govrik Gergely (Erzsébetváros).
† *Dr. Hanusz János* (Bécs).
Harmath Lujza (Moson, u. p. Nyárád-Szereda).
Dr. Herrmann Antal (Budapest).
Höke Lajos (Kaposvár).
Karácsonyi Károly (Szamosújvár).
Kritsa Klára (Gyergyó-Szt.-Miklós).
Kritsa Konrád (Gyergyó-Szt.-Miklós).
Gróf Kuun Géza (Maros-Németi, u. p. Déva).
Markovich Jakab (Erzsébetváros).
Dr. Mártonfi Lajos (Szamosújvár).
Dr. Moldován Gergely (Kolozsvár).
Dr. Molnár Antal (Budapest).
Novák Antal (Szamosújvár).
Papp Mózes (Berlin).
Dr. Pátrubány Lukács (Budapest).
Dr. Réthy László (Budapest)
Sándor József (Kolozsvár).
Simay Gergely (Szamosújvár).
Dr. Simay Gyula (Budapest).
Dr. Simay János (Budapest.)
Szongott Kristóf (Szamosújvár).
Szongott Margit (Kolozsvár).
Dr. Temesváry János (Arad.)
Torma Zsófia (Szászváros).
Törős Tivadar (Arad).
Dr. Turcsáné Placsintár Gizela (Kolozsvár).
Dr. Turcsa János (Kolozsvár).
Turcsa Mihály (Bécs).
Tutsek Anna (Kolozsvár).
Veszely Károly (Borbánd, u. p. Gyulafehérvár).

TARTALOM.

I. Főczikkek.

		Lap
Ávedik Lukács,	Örmény olvasókönyv magyarok számára	26
„ „	Cámeller György alapitványa .	142
„ „	Egy helytartó kormányzata .	375
Bárány János,	Az új örmény énekeskönyv .	144
„ „	Adatok az erdélyi örmények történetéhez	275
„ „	A hazafiság is ott diszlik az örmények erényei közt . . .	366
Cselingárián Jakab,	A kontantinápolyi patriarkha körlevele	49
„ „	Két örmény legenda	84
„ „	A keleti örmények társaséletéből	199
„ „	Bucsújárás Örményországban .	272
Esztegár Gergely,	Mechithár, a szerzetalapitó . .	75
Esztegár László,	Dániel Pál	65
„ „	Az örmény népdalnokok . .	89, 155
„ „	A magyarországi örményekről	368
Fáraó Simon,	Az örmény nyelv ősisége . .	58
Dr. Gopcsa Jakab,	Anahid ünnepén (költemény) .	179
Govrik Gergely,	Mechithár és a bécsi mechithá-risták	104, 138, 208
Harmath Lujza,	Mikes és az örmény házasság Keleten	109
Kritsa Klára,	Az átok (Elbeszélés)	11, 41
„ „	A szép Rózsa (Elbeszélés) .	169, 201, 244, 264
Kritsa Konrád,	A gyergyó-szt.-miklósi szegény tanulókat segélyező egyesület	363
Gróf Kuun Géza,	Az új-perzsa nyelv birtokragjairól	97

Markovich Jakab,	Ábgár király	20, 53, 78
» »	Ánánun és Szánátrug . . .	111
» »	Felső-Armenia	146, 185, 213, 277, 303
» »	Eruánt király. — Alsó-Armenia	336
» »	II. Ártáses király	370
Dr. Molnár Antal,	Egy nyolczadik századbeli névtelen örmény krónikás . .	7, 36
» »	Nagy-Örményország földje .	68, 100, 134
» »	Hárun bej	165, 195
» »	Örményország őstörténete a váni ékiratok világánál	238, 259, 296, 324
» »	Az örmény kérdés	353
Papp Mózes,	Építészeti emlékeink . . .	181
Dr. Pátrubány Lukács,	Az örmény ethnographiához .	241
Dr. Réthy László,	A magyar-örmények . . .	129
Simay Gergely,	Anglia és az örmények . .	263
Dr. Simay Gyula,	A magyar színészeti kiállításból	302
Dr. Simay János,	Irodalmunk franczia világításban	117
» »	Csákány Adeodát	193
» »	Dádián herczeg és neje . .	257
Szongott Kristóf,	Akontz-Kövér István érsek .	1
» »	Hágop pasa Kázázeán . . .	33
» »	Lonovics-Hollósy Kornelia . .	72
» »	Négy világrészből . . 85, 120, 152,	219
» »	Az eszmény győzelme . . .	189
» »	Alisán Leontius	225
» »	Viszhangok a szamosújvári jubileumról	252
» »	Egy örmény nábob	281
» »	Hájg, Örményország alapitója	300
» »	A gazda. — Kép a török-örmények életéből	310
» »	Kapatán Márton kanonok . .	321
» »	Az örmény nemzet jótevője .	343
» »	Ártin (Háruthiun) Dádián pasa	365
Szongott Margit,	A váni örmények életéből .	274
Dr. Temesváry János,	Történetünk koronájának drágakövei	289, 327
» «	Miben állott őseink eretneksége?	357

*

Az örmények és az »Armenia»	28
Keleti szemle	92
Pátrubány Gergely dr. . . .	161
Az aradi ünnepély alkalmából	346

II. Kisebb közlemények.

A »csángók Márthája« .	93
A magyar emigratió történetéből	93
A »Mêság« egyik czikkéből	190
Az orosz alkotmánytervezet	222
Az Üdvözitőről nevezett zárda	30
Czímképünkhöz	125
Egyházunk történetéből .	125
Georgia örmény neve . .	125
Házasódás Keleten . . .	61
Helyi szokás	61
Hány örmény van a kerek földön?	158
Híd a Bosporuson . . .	191
Idézet egy perzsa lapból .	380
Karácsonyi népszokás . .	30
Nőegylet Nikomediában .	285
Örmény családnevek . .	158
Örmény népszokások . .	255
Régészeti kutatások . .	191
Szent-Gergely ereklye templomunkban	378
Szent-Gergely napján . .	222
Vártán vezér sirja . . .	285

III. Irodalom és művészet.

A Dseráz Minász lapja .	94
A román sajtó	31
Az curópai sajtó az örményekről	158
Az iparművészet köréből	62
Adámián Hamlet szerepében	159
Ajvázovszky Konstantinápolyban	351
Álisán új munkája . . .	352
Ardzruni ünnepeltetése Tiflisben	255
Egy királyi korona . . .	126
Eriván helyrajza	286
Gutschmidt hátrahagyott műve	126
Gyüjteményes mű . . .	286
Képes folyóiratok . . .	191
Kis-Ázsia térképe . . .	380
Kitüntetett festő . . .	62
»L'Armenie«	31
Merginián, a zeneköltő .	94
Orosz-Örmény dalművéss .	94
»Örmény egyházi énekeskönyv	61
Örmény énekesnő . . .	286
Örmény színtársulat Bakuban	159
Pályakoszoruzott munka .	126
San-Lazzaro ünnepe . .	223
Szureniancz festő . . .	380
Új örmény opera . . .	191
»Vidéki menyekző« . . .	380
Zákhárián a festő, . . .	352
Zene-konzervátorium . .	223

IV. Közgazdasági élet.

A belső vámok megszüntetése	127
A bécsi iparmuzeum. . .	31
A haltenyésztés köréből .	192
A török pénzügyminiszter.	63
Az erzerumi érczbányák .	31
Áchálczcháh ipara és termények	95
Állattenyésztés az újbájázedi kerületben	159
Anatolia vasút	160
Erzerum kereskedelme .	224
Élelmi czikkek ára . . .	192
Földmivelés és ipar Kaukasiában.	380
Gyapottermesztés Eriván vi-	

dékén. 126
Keleti kereskedelmi kivitelünk 286
Keleti borkereskedés . . 63
Kereskedelem Eriványban . 95
Mezőgazdasági szakoktatás 63
Mintagazdaság Jeruzsálemben 191
Mivel kereskedik Girászon? 319
Selyemtenyésztés Brussában 319
Üzleti élet Eriványban . . 287

V. Mi újság az örmény világban.

A czimbalom-készitő . . 64
A diplomatia köréből . . 128
A helyzet Armeniában . 383
Ajándék az egyháznak. . 128
A kurdok erőszakoskodásai 351
A külföldi lapokból. . . 382
A lembergi örmény érsek 288
A párizsi örmény tanulók 192
A patriarkha lemondása 350
A sah nyilatkozata . . 128
A szamosújvári jubileum. 224
A török, a gyanúra elfogottat 320
Az angol országgyűlésen. 350
Az olasz trónörökös Ecsmiádzinben 256
Az örmény nemzetgyűlésből 96
Ázsiai társaság 288
Dádián herczeg elfogatása. 382
Egy érsek kitüntetése. . 256
Egyesült társulat . . . 192
Forradalmi proklámácziók 382
Francziaország szolgálatában 64
Halálozások 256
Hogyan szedik az adót Törökországban? . . . 160
Igazságügyi reformok . . 96
Katholikus missziók . . 160
Keleti zavargások . , . 383
Kitüntetett örmények . . 32
Koronás fő mondta. . . 32
Közczélok előmozditása. . 128
Leo király sirjánál . , . 288
Miniszterváltság Törökországban 96
Musza bey bűnpöre. . . 96
Nemzeti mozgalom Keleten 287
Simay Gergelyné . . . 349
Tanitónők ünnepeltetése . 64
Tiflis város főorvosa. . . 96
Tudósitás Álásgerdből. . 320
Ügyvédi jubileum . . . 256
Várbéry az örm. kérdésről 381

Negyedik évfolyam. 1890. 1 füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelös szerkesztö és kiadó tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Január.

SZAMOSÚJVÁRTT,
TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA
1890.

A jelen füzet tartalma.

Szongott Kristóf: Ákontz-Kövér István érsek.
Dr. Molnár Antal: Egy nyolczadik századbeli névtelen örmény krónikás. I.
Kritsa Klára: Az átok. — Elbeszélés — I. II.
Markovich Jakab: Ábgár király. IV.
Ávedik Lukács: Örmény olvasókönyv magyarok számára
Az örmények és az »Armenia«

KISEBB KÖZLEMÉNYEK:

Az Üdvözitőről nevezett zárda Jeruzsálemben.
Karácsonyi népszokás.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

»L' Arménie.«
A román sajtó.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A bécsi iparmuzeum.
Az erzerumi érczbányák.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Koronás fő mondta.
Kitüntetett örmények.

☛ **Az „ARMENIA" előfizetesi ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt. — Minden küldemény a szerkesztőséghez intézendő. — Az előző három évfolyamból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Egy évfolyam ára 4 frt.**

Ákontz-Kövér István.

Ákontz-Kövér István érsek.

(1740—1824.)

A hazai örmények közűl nem egy-két kiváló férfiú emelkedett fel magas polczra. Azok közé, kik a magyar-örmény névnek díszére váltak, tartozik Ákontz-Kövér István sziuniki érsek is, ki Gyergyó-Szt-Miklóson (Erdélyi részek) született 1740-ben nov. 20-án. A gyermek a keresztségben Ámirá nevet kapott. Atyja Gergely, az Ákontz család azon ágához tartozott, mely e hazában nevét Kövér-re magyarosította. Anyja Chêngánosz Ázád (Longinus Libera) volt.

Az Ákontz család, mely sok más örmény családdal együtt 1330-ban vándorolt ki a földindulás következtében elpusztult híres Áni fővárosból, 1654-ben telepedett le Erdélyben. — A vallásos szülők jó nevelést adtak Ámirának; isteni félelemre oktatták. Tiz éves volt, midőn iskolába adták. Éles eszű volt, hamar tanult; rövid idő alatt az örmény nyelven kivűl elsajátította a magyart és latint is. Tanitói szerették. Tizenhét éves korában Erzsébetvárosra, hol a velenczei mechithárista congregationak zárdája és temploma van, ment rokonai látogatására. Itt ismerkedett meg Gárábéd mechithárista atyával, kinek egyik remek egyházi beszéde oly hatást gyakorolt az ifjú Ámirá lelkére, hogy ez rögtön pályát választott.

Miután szülei beleegyezését kinyerte, Gárábéd atyával Velenczébe ment; 1757 júl. 25-én érkezett a zárdába. Mechithár utódja, Melchoneán István főapát vette fel a congregatioba az ifjú Ákontzot, ki tiszteletből előljárója

iránt, István szerzetesi nevet vett fel. 1758 áug. 22-én tette le szerzetesi fogadását; 1763-ban okt. 27-én szenteltetett pappá Lázár trapezunti örmény érsek által, ki azon időben Velenczében tartozkódott.

Ákontz a tudományok kölönböző ágaiban bámulatos előhaladást tett, a theologiából tudori koszorút nyert; nagy sikerrel foglalkozott a nyelvészet- és bölcsészettel is. Harmincz éves korában már igazgatója volt a kolostori növeldének.

E minőségben kölönösen azon fáradozott, hogy növendékeivel is megkedveltesse a tudományokat. Czélja volt az örmény irodalmat újjáalakítani; azért elsajátította az ősi, tiszta örmény nyelv valódi szellemét a nélkül, hogy elhanyagolta volna a magyar, latin és olasz nyelvet. Irt örmény szónoklattant, melybe Cicero és Quintilian legszebb részletein kivül az ó- és új klasszikus költészetből is vett fel mutatványokat. 1785-ben főapát helyettesnek választották meg (Vicarius generalis universae Congregationis.) Ekkor irta általános földrajzát, melyből 11 kötetet sajtó alá is adott; az utolsó kötetek azonban, melyek a keleti részeket tárgyalták, Konstantinápolyban, hova azokat átnézés végett küldötte — elégtek. Később megirta Mechithár Péter életrajzát; irt bibliai történetet hét kötetben. A zsinatok történetén kivül még több kézirata maradt.

Ezen időben küldötte XVI. Lajos franczia király ajánló leveleivel Lourdet Simon franczia papot, ki a keleti nyelvek tanára és a nemzeti könyvtár alkönyvtárnoka volt, Szt-Lázár szigetére, hogy ez itt tanulja meg az örmény nyelvet és tanulmányozza az örmény irodalmat. A zárda főapátja a neves idegen, ki három évig tartozkódott a kolostorban, vezetését Ákontzra bizta. Midőn Lourdet, kinek fáradtságát teljes siker koszorúzta, haza tért, egy igen becses kéziratot vitt magával kinyomtatás végett. A kézirat a tudós Ákontz gondos műve: Örmény-latin szótára volt. A derék franczia, ki saját szemeivel látta azt az áldásos munkát, mit e szükséges szerzet végez, — honában mindent elkövetett, hogy állam-költségen Párisban mechithárista kolostort létesítsen. A tervezet már el is volt fogadva; Ákontz volt az örmény nyelv tanárának kiszemelve. De 1789-ben ki-

ütött a forradalom — és nemcsak a megbecsülhetlen szótár veszett el, hanem a hasznos terv is valósitatlanúl maradt.

Ákontz 1790-ben szülőföldjére: Erdélybe küldetett. Itt főtartozkódási helye ugyan Erzsébetváros volt; de időnként el-ellátogatott nemcsak a többi örmény helységekbe, hanem még a közellevő falvakba is. Beszélte az erdélyi örmény tájnyelvet is. Valódi atyja volt a népnek. Sokan fordultak hozzája tanácsért. Vigasztalanúl senkit sem bocsátott el magától. Szerette a szegényeket, őtet viszont mindenki szerette. Nem volt egyetlen egy ellensége. Egyházi beszédei ritkították párjukat. Midőn szónokolt — hely nem volt a templomban. Valódi pap volt. Nagy tudománya-, jellemszilárdságáért, szónoki képessége-, szerénységeért és sok más jó tulajdonaiért egész Erdély becsülte.

Kilencz évet töltött honában; de 1799-ben I. István főapát elhalálozván, új apát választásra visszahivták Velenczébe. Midőn Erdély akkori híres róm. kath. püspökétől elbúcsúzott, Mártonfi János, ki őt rendkivül becsülte, így szólott hozzája: Menjen csak főtisztelendő úr! mert ha római pápának nem válaszszák meg, kétségkivül főapátnak megválaszszák.«

Út közben hidon mentek keresztül; a hid tulsó felén a megijedt lovak visszahökkentek, mire a szekér a vizbe zuhant. Nagy veszélyben forgott Ákontz, mert a ragadó viz-ár már lefelé sogorta a szekeret. Az emberek nem segithettek; de segitett a Mindenható: a lovak kihuzták a szekeret — a partra. Hol legnagyobb a veszély, ott legközelebb az isteni segély. Hálát adott a jóságos Égnek a csodás megmenekedésért —. és tovább folytatta útját.

Bécsben megállott, mert dolga volt az udvarnál. Felment a királyhoz. Tisztességes fogadtatásban részesült. —

Alig érkezett a zárdába — és a püspök jóslatának második része teljesedésbe ment; mert míg a bíbornoki collegium, mely szintén Velenczében volt összegyülve, VII. Piust választotta római pápának, addig a mechithárista atyák Ákontzot ültették a főapáti székbe 1800 nov. 10-én.

Mivel a rend tagjait maga az apát nem szentelhette fel áldozárokká; azért a szerzet most arra törekedett, hogy

apátja püspöki rangra emeltessék. Készített is egy emlékiratot és magát Ákontzot bizta meg azzal, hogy azt adja át a pápának. VII. Pius, ki Ákontzot nemcsak személyesen ismerte még abból az időből, midőn Velenczében tartozkódott, hanem érdemeit is méltányolván a főapátot sziuniki érsekké nevezte ki (in partibus infidelium sub titulo vastae dioecesis Siuniae in Armenia Majori.) Antonelli bíbornok szentelte fel érsekké Ákontzot 1804-ben.

Ákontz, ki méltóságának előnyeit a szerzet javára fordította, hasonló szerzetházakat állított fel Romában, Astrachan- és Konstantinápolyban. A híres érsek hírnevet szerzett a szerzetnek. Mindenki úgy tekintette Szt-Lázár szigetét, mint a vallás, tudomány és műveltség tanyáját. Ez az oka annak, hogy a politikai változások, melyek a franczia háborúk alatt Olaszországban beállottak, nemcsak sértetlenül hagyták a közkedvességű Ákontz lakóhelyét, hanem minden uralom még pártfogása alá vette azt. . .

A franczia katonaság 1806-ban foglalta el Velenczét; egy csapat már kiszállott Szt-Lázár szigetére is, hogy ott is raboljanak. De elejökbe lép a főapát és kéri a hadfiakat, hogy legyenek türelemmel addig, míg Velenczéből visszatér, mert beszélnivalója van a fővezérrel. A fővezér, ki Ákontzban ismerősét tisztelte, a parancsot tüstént visszavonta és királyi decretummal a mechitháristák zárdáját mentesnek nyilvánította.

Napoleon 1810-ben a zárdákat bezáratta és a szerzeteseket mind elűzte. A Szt-Lázár szigeti zárdával azonban kivételt tett. A főapát kérésére meghagyta, hogy az örmény zárdát ne bántsa senki. Az egész világ csodálta ezért az uralkodót, ki még a franczia zárdákat is bezáratta, de az örmény klastromot megkimélte.

Midőn Európa lecsendesült és VII. Pius Rómában székét elfoglalta, a 75 éves Ákontz elment az örök városba, hogy élő szóval adjon az örmény nemzet nevében kifejezést örömének, mit az egyház győzelme felett érzett. A pápa köszönettel fogadta a szives fáradságot.[1])

[1]) Papa senex amore amorem rependens longo labori gratias retulit. L. »Vita D. D. Stephani Acontii Kövér. Venetiis« 40 l.

Egyszer meglátogatta Krisztus földi helytartója a római mechitháristákat, kikhez e kérdést intézte: »Mit csinál az érsek?« Azután így szólott: »Irjátok meg: hogy üdvözlöm.«[1])

A bíbornokok közűl is sokan nemcsak levelezésben állottak Ákontztzal, hanem tisztelték is őt. Legszivélyesebb barátságban élt a magyar Pyrker János László-, velenczei patriarkhával. Honfi legjobban csak honfihoz vonzódik.

IV. Károly spanyol király lovagi méltóságra emelte Ákontzot; a jelvényt Mecenas Albert nevű követe által küldötte meg neki.

Sokan el-ellátogattak a Szt-Lázár szigetére, mert meg akartak ismerkedni a szent életű és nagy tudományú érsekkel. Csak egynehányról teszünk itt említést: IV. Károly spanyol király, III. Frigyes porosz király, Etruria főherczege: Lipót, János és Rayner főherczeg és a t. A ki csak látta Ákontzot, mindenki azt mondotta róla: »Ez nagy ember.«

Fényes kisérettel ment Ferencz király Szt-Lázár szigetére. Ákontz társaságában jól telt az idő. Megnézte az uralkodó a zárda minden zege-zugát. Egyszer csak beszélgetés közben így szól: »Láttam Erdélyben nemzetségedet .... és ha majd oda visszatérek, megmondom tieidnek, hogy üdvözlöd őket.«

Mivel a szerzetnek nem volt elegendő helyisége, a főapát megkérte Ferencz uralkodót, hogy engedje át nekik a sziget azon részét is, mely Velencze felé tekint. A kegyes király szivesen teljesítette a kérést. Ákontz ide épitette a nyomdát.

Hiányos lenne Ákontz életrajza, ha itt meg nem emlékeznénk az érsek jó barátja, a dúsgazdag, de adakozó és nemzeti czélokért bőven áldozó örmény lovag: báró Ráfael Sándorról, ki Madrasból (India) való volt, de Londonban lakott. Tartozkódott Szamosújvártt is, hol saját háza volt. Ő vetette meg Erzsébetvároson a középtanoda alapját, mely hálából róla ma is: örmény kath. Ráfael-féle gymnasiumnak neveztetik. E középtanoda, melynek annyi éven át volt lelkes igazgatója, derék munkatársunk: Mar-

[2]) Eum salvere suo nomine juvebat. Ugyanott.

kovich Jakab — alapítása óta sok hasznos magyar polgárt nevelt a hazának!

Ráfáel, ki személyes ragaszkodással viseltetett Ákontz iránt — töméntelen vagyona által nagyban előmozdította a kiváló főpásztor törekvéseit.

Igy, hogy a többit mellőzzem, Ráfáel építtette a velenczei mechitháristák római házát.

Ákontz mihelyt érezte, hogy ereje gyöngül, átadott mindent a vikárius-, Ávedikián Gábornak. Azután maga köré gyűjtötte szerzetes-társait, intette őket, hogy ne feledkezzenek meg a testvéri szeretetről és mindent kövessenek el, hogy a szerzet épen fenmaradjon. Engedelmet kért mindegyiktől, végre könybe lábadt szemekkel megáldotta a szerzetet és társait. Míg az egyik a szentségeket feladta, addig a többi — imádkozott. A nagy érsek, kit a szerzet méltán tekint második alapitójának, 1824-ben hagyta itt a congregatiot és ment fel a boldogok honába. Földi maradványai felett kebelbarátjának: báró Ráfáel Sándornak hasonnevű fia a zárda-templom szentélyében diszes sírkövet állíttatott. A sírkövön latin és örmény felirás van. A latin felirat ez:

STEPHANVS ACONTIVS KÖVÉR
COMES TRANSILVANIAE
MECHITARISTARVM TERTIVS ABBAS GENERALIS
ARCHIEPISCOPUS SIUNIAE PRIMUS,
MORUM SVAVITATE OMNIBUS CARUS,
VIRTUTIBUS, SCIENTIA MERITISQUE
CLARISIMUS,
OBIIT IV. KAL. FEBR.
AN. MDCCCXXIV. AET. LXXXIV.
EQUES ALEXANDER RAPHAEL
ARMENIUS EX MADRASIO LONDINENSIS
DEVOTIONIS ERGO H. M. P.*)

*) Ákontz- Kövér István, erdélyi gróf, a mechitháristák harmadik apátja és első (sziuniki) érseke, ki jelleme, nyájasságáért mindenki előtt kedves volt, ki jó tulajdonai-, tudománya- és érdemeivel igen elhiresült; meghalt 1824 ján. 24-én életének 84-ik évében. Ráfáel Sándor lovag, Madrasból való londoni örmény, tisztelete jeléül.

Nem egy év szállott le az enyészet tengerébe azóta, hogy a nagy Ákontz-Kövér földi maradványait leszállították a sírba, de azért a congregatio élő tagjai még most is áldják a magyar földet, mely oly kiváló férfiút adott szerzetüknek!

Szongott Kristóf.

Egy nyolczadik századbeli névtelen örmény krónikás.

I.

Az örmény történeti könyvtár, melyet a velenczei, szent Lázár-szigeti mechitharista atyák bocsátottak közre nehány évtizeddel ezelőtt,[1]) több örményországi hitvallónak és vértanúnak foglalja magában életleirását, érdekesen világítva meg azoknak kapcsában a Kaukáz-melléki és kisázsiai országok történetét is. Ezen életleirások közül a legbecsesebbeknek egyike — a »történeti könyvtár« tizenkettedik kötetében — koghtháni szent Váhán vértanúnak van szentelve, és »Elegia Örményország sanyarúságai fölött és kogtháni szent Váhán vértanúsága« czímet visel homlokán. Szerzője nyilván kartársa volt az eseményeknek, melyeket elbeszél, mert ámbár méltatlannak mondja magát a szent vértanú életének leirására s épen ezért el is hallgatja nevét, kitűnik a krónikája szövegéből, hogy ő maga volt az a szerzetes, a ki elkisérte főnökét Ábrahámot zarándokútjában szent Váhán sirjához.

A munka, mint czíme is tanúsítja, két külön részből áll. A második egészen szent Váhán életével és vértanúságával foglalkozik, az első pedig — mintegy bevezetésül

Az olasz, a magyar nemességet egyenlőnek tartja a legmagasabb nemesi ranggal; azért van itt is a »comes« szó használva. — Az örmény felirásban ez a kifejezés fordul elő: »Ázád Dursováh« (Gergyó-szt-miklósi nemes).

[1]) Huszonkét kötet, Velencze, 1853—1861.

— azokkal a gyászos eseményekkel, melyek megvetették alapját az Örményország fölötti arab uralomnak. Szerzőnk komor szinekkel rajzolja a képet, melyet elénk tár s elbeszélésének elegicus hangja egészen méltó a pusztulásnak és szenvedéseknek ama korszakához. Életrajzi közléseiben is számos részletet találunk az örmények helyzetéről az arab uralom alatt s püspökeiknek és előbbkelőiknek viszonyáról a hóditókhoz, továbbá igen figyelemreméltó chronologiai tájékoztatásokat, melyeknek nagy hasznát vette Dulaurier az örmény történet chronologiájáról irt művében.[1]) A nagybecsű krónika legérdekesebb részeit[2]) az eredeti hangjának lehetőleg hű visszaadásával — a következő lapokon fogja megtalálni a szives olvasó.

*

Az arabok uralmának korszakában, mely első Mahomet halála után következett be, időszámitásuk 85-ik évében s Abd-el-Melik kormányzása alatt tüzet vetettek ellenünk a sátán ösztökélésére, a ki beléjük oltotta dühét. Halálos gyülöletükben gonosz tervet forraltak, a mely még tetézte addigi bajainkat; s katonáink és vezéreink, uraink és fejedelmeink, teljes pusztulás által megkörnyékezve, vérpatakokban semmisültek meg.

Mindenfelé hirnököket inditottak, megbizván őket álhireknek hamaros terjesztésével s hogy csalárd igéretekkel rávegyék az örmény főnököket, gyülnének valamennyien össze ugyanegy helyen. Elhalmozták őket a kalifák részéről ajándékokkal, bőségesen osztottak szét közöttük táhegán-okat.[3]) Ármánynyal és árulással eltávolitották közülök azokat, a kik fel valának fegyverkezve. Aztán körülfogták őket s őrizet alatt elhurczoltak némelyeket Náchicseván városába, a többit Hêram várába.[4]) Ezeknek a zsiványoknak feje, Gacem, Mahometnek hive, Örményország kormányzója volt Abd-el-Melik rendeletéből.

[1]) Chronologie armenienne technique et historique, Paris, 1859.

[2]) Gatteriásnak a Journal asiatique, 7-ik sorozat, 16-ik kötetében megjelent franczia átdolgozása nyomán.

[3]) A táhegán pénzdarab értéke egy ismeretlen nagyobb arany vagy ezüst pénznek a tizedrésze volt. Az antiochiai assiseok könyve is megemlékezik a táhegánról.

[4]) Náchicseván az Araxestől északra, Vászburágán tartományban, Hêrám vára pedig Náchicsevántól délkeletre feküdt.

A mint össze valának gyüjtve a satrapák az emlitett helyeken, bevitték őket a szent templomba, s titokban magukhoz vevén fegyvereiket, az ajtók elé állottak s téglahalmazokkal bedugták a kijáratokat. A foglyok ekkor rázenditették az angyalok énekét s magasztalták a pásztorokkal azt, a ki fölötte van az égi szellemeknek. Üldözőik eközben tüzet vetettek a tetőre. Egyfelől a királyi hatalom félelme, másfelől a testeikbe hatolt gonosz szellemek által dühösekké téve, futkostak az épület körül, pallosaikat villogtatva. Az apáknak sziveiket hasogatta a fájdalom, látva, hogy az aláhulló tűz emészteni kezdi gyermekeiknek ruházatát. Megfeledkeztek saját szenvedéseikről, meg önnön — szint oly kinos — halálukról. Valamennyien odavesztek az utolsóig.

Az átkozott pogányok elárasztották ezután egész hazánkat, kifosztva áldozataik házait, elrabolva az országnak minden kincsét, s a lovagok családjait foglyokúl hurczolták Náchicsevánba. S azokat, kiket ennek hire rémülettel töltött el, s a kiknek szíve vérzett hazánkért, kényszeritették, hogy jöjjenek nézni a fákra felakasztott szerencsétleneknek gyászos sorsát.

Mindez Abd-el-Melik uralkodásának hatodik évében történt, a ki halála napjáig csapásokkal sujtotta Örményországot. S rendeletére négy ízben ismétlődtek ezek a cselekedetek. Halála s fia, Velith uralkodásának első éve után, a húsvéti ünnepek időszakában, a foglyok tömegét Tuin fővárosba[1]) hurczolták, a hol fogságban tartattak az egész forró évszak alatt. Tudomásom szerint a meghaltak száma jelentékenyen felülmulta az életben maradottakét. Midőn eljött az ősz, kivették őket a börtönből s megbélyegezték a nyakukon. Aztán elhurczolták Syriába. Megérkezvén Damascusba, a nemeseket az udvarnál tartották, a gyermekeket mesterségre adták, a többit rabszolgákúl széllyelszorták. A mi azokat illeti, a kik útközben meghaltak, nem tu-

[1]) Tuin, az Ararát-tartományban, székhelye volt az utolsó Arsacida királyoknak.

dom, eltemették-e őket, vagy pedig ott maradtak, a hol összeroskadtak.

*

Azok közt, a kik eljutottak Damascusba, volt egy Koghthen-kerületbeli gyermek, Chosrovnak fia. Alig négy éves, rendkivül kellemes külsővel volt megáldva. A király rendeletéből megtagadtatták vele az igaz hitnek reménységeit s Vahab névvel ruházták fel. Növekedvén korban és tudományban, föléje emelkedett a király legbölcsebb tanácsosainak, mestere lett kortársainak s jegyzője a királyi divan-nak. Az arabok azt szokták mondani, hogy Váhán bizonyságát képezi a mi hitünk hamis voltának.

Midőn Omár az arab birodalom trónjára lépett, Isten felélesztette szivében az örményekre nehezedő igazságtalanságoknak emlékezetét. Meghagyta, hogy gondosan összegyüjtsék a foglyokat s valamennyinek viszaadta szabadságát. Az összegyülekezés alkalmával megjelent Váhán is, a kit ők Vahabnak neveztek. Mélyen be volt avatva az ő tudományukba és törvényeikbe s tudatával birt a saját balsorsának. Szavai keserűen hangzottak a nagy Omár füleiben, a ki nem ismert bölcseségre nézve hozzá hasonlót. Azt mondá, hogy idézzen tanúkat, óhajtván, hogy ne jelentkezzék senki, s az örményeket, a kik tanúk gyanánt jelentkeztek, nem fogadták el. A kalifa makacsságának az volt oka, hogy a fiatal ember hasznára volt; de ügyelvén rendeletének pontos végrehajtására s jó indulatú levén, nem tért le útjáról. Megbizottakat küldött Mesopotamiába s ezek találtak ott tizenöt arabot, a kiknek tudomásuk volt arról az időszakról s a szerencsés ifjú kilétéről, s tanúságot tettek Omár előtt. Omár nem akarván erőszakot használni a rábeszéléshez és a szelid szavakhoz folyamodott. — Ne hagyj el bennünket, gyermekem — mondá — s ha azt hiszed, hogy valamiben hiányod van, én hirnevessé teszlek a birodalomban s elhalmozlak kitüntetésekkel és gazdagsággal. — De az ifjú, megszállva az isteni szellem által, nem érzett magában semmiféle földi vágyakozást. — Miután Isten — így szólt — kegyességgel és részvéttel töltött el téged a személyem iránt, add meg nekem a szabadságot, nekem, ki látom, nagy sokaságát a romoknak, melyekkel el van boritva őseimnek földje.

*

Bölcs szavai legyőzték Omár ellentállását s Váhán megérkezett szülőföldjére, a koghtháni kerületbe s a királyi rendelet szerint annak kormányzójává lett. A hitnek azon világa következtében, a mely lelkében élt, kérte Istent, hogy szabadítsa meg őt a hitetlenek kezeitől. S midőn nemsokára hirét vette Omár halálának, meg is tagadta az útrakelést, daczára a vett rendeletnek és saját érdekének. A kik látták őt, lelkében megválva a földtől, a szerelem által akarták visszatartani hazájában s rávették a megnősülésre, hogy ne hagyja őket utód nélkül. Engedett óhajtásuknak és feleségül vette Sziunik urának [1]) leányát. De szivének mélyén ugyanaz maradt az Isten iránti szeretet s a világi nagyságok nem csábitották el. Istennek szolgálatára szentelte magát s szakitván a világ törvényeivel, elhagyott magától minden fényt és nagyságot s élelmi szereket vevén magához, husz lovaggal megindult a görögök földje felé.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Az átok.

— Elbeszélés. —

Az »Armenia« számára irta: *Kritsa Klára.*

I.

Egy mezővárosban történt a Székelyföldön, hatvan évvel ezelőtt.

Az örmény plebános dolgozó-szobájának ajtaján kopogás hangzott.

— Szabad! mondá a plebános, abban hagyva irását.

[1]) Sziunik Örményországnak egyik legjelentékenyebb tartománya volt. Urai herczegi czimet viseltek, az Orpéliánok családjához tartoztak s Háiktól származtatták le magukat.

Magas termetű 45—50 éves férfiú lépett be az ajtón. Arcza nagy izgatottságot árult el, kék szemeiben mély bánat borongott.

Köszöntvén a plebánost, mélyen megindult hangon így szólott:

— Főtisztelendő ur! bocsásson meg, hogy háborgatom; de igen fontos ügyben jöttem egy nagy kérelemmel. Oh hallgassa meg a szegény atya kérését és mentse meg a kétségbeeséstől!

Míg beszélt szemeit esdőleg függeszté a papra.

Ez székkel kínálva meg az idegent, mondá:

— Én mindent megteszek, a mi hatalmamban áll akkor, midőn arról van szó, hogy felebarátomon segitsek. Ki ön és miben lehetek szolgálatára?

— Oh bocsánat, annyira felindult vagyok, hogy el is feledém bemutatni magamat! Én Nagy Ignácz asztalosmester vagyok a szomszéd faluból! Van egy leányom Ilona. Ő volt örömem, büszkeségem, mindenem! S most azon a ponton állok, hogy becsületes fejemre szégyent és gyalázatot hozzon ő, a kit úgy féltettem, mint a szemem-fényét. Anyját korán elvesztvén, zárdában neveltettem, mint uri kisasszonyt. Oly szép leány lett belőle, hogy bolondultak utána a fiatal emberek, de ő mindegyikkel hidegen bánt. Most egy éve azonban megismerkedett egy ide való örmény kereskedő fiával, Ánisor Lukácscsal, aki addig csábítgatta, hitegette házassági igéretekkel, míg végre a szerencsétlen leány megfeledkezve önmagáról, lelépett az erény útjáról. Azt tudtam, hogy leányomnak tetszik az ifjú, de arról, hogy a viszony oly bensővé vált köztük, még sejtelmem sem volt.

— Ánisor Lukács? — szólt megilletődve a plebános — hisz ezen ifjút tegnap hirdettem ki a szószékről Málmási Margittal.

— S leányom erről értesülvén kétségbeesetten borult térdre előttem s bevallotta meggyaláztatását. Ugy hiszem, nem kell tovább fejtegetnem jövetelem czélját, mert az elmondottakból a plebános úr ugyis eltalálta azt.

— Ön azért jött, hogy megakadályozza az Ánisor Lukács házasságát?

— Azért jöttem, hogy esdve kérjem a főtisztelendő urat: használja fel minden befolyását arra nézve, hogy e házasság létre ne jöjön s működjék oda, hogy ez az ifjú leányomot vegye nőül, akit házassági igéretéivel elcsábított. Oh ha ön keresztül vihetné, megmentene a gyalázattól, a kétségbeeséstől!

Ne tekintse azt, hogy leányom székely származású, — a másik pedig az örmény egyházmegye-gondnokának leánya, hanem tekintse azt, hogy leányomnak joga van ezen ifjúhoz! Tudom, érzem, hogy teljesíteni fogja kérésemet. Sokaktól hallottam már, hogy Dániel János örmény plebános mily részrehajlatlan, igazságos ember; hallottam, hogy ha a szegény székely emberektől tüzelőfát, vagy egyebet vásárol, többet fizet érte, mint a mennyit ezek kérnek, mert nemes, jó lelke felszólal a szegény emberek mellett.

Oh én jó lelkére bizom ügyemet s hiszem, hogy igazságosan, részrehajlatlanúl fog cselekedni!

— Legyen nyugodt, úgy fogok cselekedni, amint jobb érzésem diktálja.

A szegény atya felállott s megcsókolva a plebános kezét, könyes szemekkel távozott.

A plebános rövid gondolkodás után iróasztalához ült? s egy papir darabkára a következőket irta:

»Ifjú barátom! Sziveskedjék haladéktalanúl hozzám jőni; sürgős megbészelni valóm van önnel.

Dániel János, plebános.«

Aztán a papirt összehajtogatva beszólitá öreg szolgálóját s átadta neki azon meghagyással, hogy azonnal kézbesítse Ánisor Lukácsnak.

A cseléd távozása után nehányszor alá s fel járt a szobában, aztán leült s fejét kezére hajtva, mély gondolatokba merült.

Dániel János 40 éves volt, magas termettel s nemes, jó lélekről tanuskodó arczkifejezéssel.

Az arczban, a szemben — melyet pedig a lélek tükrének neveznek — gyakran lehet csalódni. Láttam arczot, mely a legjóságosabb kifejezéssel birt; kék szemeket, melyekből egy-egy angyal mosolygott felém, és láttam arczot,

mely ellenszenves hatást keltett; szemeket, melyeknek kifejezéséből önző, rossz lélekre lehetett következtetni. És oh csalodás! A jóságos arcz, a szelid, kék szemek, mint álarcz takarták a kegyetlen, rossz lelket, mely mögöttük lappangott; míg az ellenszenves arcz, a rossz kifejezésű mögött a legjobb, legnemesebb lélek lakozott.

A Dániel János arcza azonban hű képe volt lelkének; szelid barna szemei híven tükrözték vissza lelkének szép vonásait.

Igazságszerető, nemes, önzetlen jószivű, a szó szoros értelmében valódi pap volt ő. Nyolcz éve mult, hogy e városba jött, mint örmény plebános Már az első évben annyira megnyerte az emberek szeretetét, becsülését, hogy nemcsak az örmények, de a székelyek is rajongtak érte.

Gondolatait, — melyek e megakadályozandó házasság körül csoportosultak, a mely oly nehéz feladat volt rá nézve, hogy annak mikénti helyes megoldása szinte gyötrelmet okozott neki — az Ánisor Lukács megérkezése szakítá félbe.

A magas, délczeg, olajbarna arczú ifjú a pap felé közeledett s illedelmesen köszönvén, mondá:

— Ime itt vagyok plebános ur!

— Foglaljon helyet édes barátom és hallgasson rám figyelemmel, mert igen fontos és komoly beszédem van önnel, szólt a pap.

Az ifjú leült a pappal szemben s ez igy kezdé:

— Nem keritek nagy feneket a dolognak, hanem egyszerűen kimondom, hogy az ön házassága elé akadály gördült.

E szavakra az ifjú arczán alig észrevehető rángás vonaglott át.

— Gondolja-e minő akadály?

Igen, felelé halkan.

— A szegény atya kétségbeesetten panaszlá nekem, hogy ön leányát házassági igéretekkel elcsábitá. Igaz-e ez?

— Igaz, szólt az ifjú, míg arcza lángba borult.

— Ha az igaz, úgy mondja meg az Isten szent szerelméért, hogyan akart ön mégis egy másik leánynyal házasságra lépni?! Nem gondolta meg mily szörnyű vétket

követ el ezzel?! Házassága alkalmával igaz, töredelmes gyónást kell végeznie. Az ön gyónása nem lehetne ilyen, mert azon szándékkal fogadna jobbulást, hogy legközelebb rút, halálos bűnt kövessen el: szégyenben, gyalázatlan hagyva egy leányt, — akit házassági igéretekkel lecsábitott az erény ösvényéről, s aki talán kétségbeesésében az öngyilkosságban keresne menedéket, — hogy egy másiknak, az Ur szent oltára előtt, örök hűséget esküdjön! S ezáltal iszonyúan vétkeznék az Oltáriszentség, a penitenczia-tartás és házasság szentsége ellen! Rút bűnt követne el ön a férfiasság ellen is, mert egy valódi férfiúnak adott szavához hű kell hogy maradjon, még akkor is, ha ez semmi komoly következményt nem von maga után!

Aztán önt egész életében a lelkiismeret mardosása gyötörné, képzeletében mindig ott lebegne a szegény elcsábított leány megtört alakja s az atyáé is, akinek becsületes fejére bút és gyalázatot hozott. Házasságát nem kisérné az Isten áldása s ön örökre boldogtalan lenne!

E szavakat oly meghatóan szelid s mégis feddő hangon ejté ki a plebános, oly meggyőző erő rejlett szavaiban, hogy az ifjú elsápadt s egész valójában remegni kezdett.

— Mondja meg az okot édes barátom, a mely arra birta, hogy ezt a szegény leányt hütlenül elhagyja?

— Szülőim akarata előtt hajoltam meg akkor, midőn arra szántam magamat, hogy Málnási Margitot vegyem nőül.

— És szülőinek volt-e tudomásuk a benső viszonyról, mely ön és ama leány közt létezett?

— Azt tudták, hogy néha voltam nála, de . . .

— Ön szégyelte előttük feltárni a valót? Bocsásson meg édes barátom, de az gyávaság volt öntől! Ily esetben mindent őszintén be kellett volna vallania s akkor bizonyára nem kényszerítették volna e lépésre. És föltéve, de meg nem engedve, hogy mégis kényszerítették volna reá s bár Isten parancsolja a szülők iránti engedelmességet, önnek nem lett volna szabad ily nemtelen tettre határoznia magát, hisz ily körülmények közt Isten sem kötelez az engedelmességre!

S most megfogá az ifjú kezét s jóságos szemeivel áthatóan tekintve arczára, szeliden kérdezé:

Óhajtanám tudni, hogy már most mit szándékszik tenni?

Az ifjú nagyot lélekzett, azután felegyenesedve határozott hangon így válaszolt:

— Követni fogom a plebános úr tanácsát.

— Ez szép öntől! És most térjen haza nyugodtan, holnap meglátogatom szülőit s elintézem velük az ügyet. Áldja meg az én Istenem!

Az ifjú ajkaihoz emelé a pap kezét és könnyült lélekkel távozott. Igy már nem fogja lelkét oly rút bűn terhelni és boldog leend, mert azzal fog egyesülni, akit szeret.

II.

Alkonyodott. Az esti szellő lágyan susogott a fák lombjai között körülfolyva egy szép, barna leány sugár termetét s megsimítva bánatos homlokát.

E leány, ki ábrándjaiba mélyedve sétált a kertben, Málnási Margit volt. Ha sejtette volna, hogy vőlegénye tegnap délután mit határozott, úgy most oly bús gondolatok nem gyötörnék lelkét.

Nem sokára neje leend olyannak, akit nem szeret... Ennek meg kell lenni, mert szülői már gyermekkora óta annak szánták .... És találkozni fog naponta azzal a halvány, bánatos arczú ifjúval, aki lelke minden gondolatát, szive összes szerelmét birja. Oh bár csak menne ez más üzletébe segédnek, hogy ne lennének kényszerítve egymással találkozni, akkor talán könnyebben lehetne viselni a boldogtalanságot...

— Jó estét Margit kisasszony!

A fiatal leány összerezzent e hang hallatára. Azt hitte képzelet űzi vele játékát, hisz ez az ő hangja. Hátrafordult s szinről-szinre látta őt, a halvány, bánatos arczú ifjút.

— Maga az Gerő, mit keres itt? kérdé felindultan.

— Levelet kézbesítettem kedves atyjának s meglátván Margit kisasszonyt, bátor voltam ide jőni, hogy »jó estét« kivánjak.

— Levelet atyámnak? És ki küldé, hogy épen magát használá fel ennek kézbesítésére?

— Ánisor úr a főnököm. S azért adá nekem kézbesítés végett, mert ily tartalmú levelet másra bizni nem akart.

— S vajjon mit tartalmaz e levél?

— Azt majd meg fogja tudni, mondá az ifjú s közelebb lépve a leányhoz, megfogá kezét s mély szerelemmel tekintve szemeibe, halkan esdő hangon kérdezé:

— Drága Margit! ha ön szabad volna s én addig küzdenék, míg önálló ember válna belőlem, mondja, oh mondja, lehetne-e akkor reményem, hogy enyém leend?!

Margit lelkében az ifjú szavai sejtelmet ébresztének a való iránt; megnevezhetlen édes-bús érzelem szállta meg szivét, szavak nem jöttek ajkaira, némán szoritá meg az ifjú kezét. Ez önfeledten karolá át karcsú derekát s egy hosszú édes csókot nyomott ajkaira.

Ez alatt bent Málnási István felbontá a levelet, de igen megütközött, midőn abból egy gyűrű gurult a földre. Fölvevé s a gyertya világához tartá. Sokáig nézte, forgatta ujjai között s midőn teljesen meggyőződött, hogy az valósággal leánya jegygyűrűje, olyas valamit érzett, mintha forró vizzel arczúl öntötték volna. Összegyürte a levelet, hogy a gyertya lángjánál elégesse, de oly érthetetlen volt előtte a gyűrű visszaküldése, hogy uralkodva indulatján mégis elolvasta.

A levél így hangzott:

Kedves Barátom!

Maig azon boldog hitben ringattam magamat, hogy ön apatársam leend, de sajnos a sors kiábrándított e hitemből.

A mindkettőnk által rég óhajtott házasság elé oly akadály gördült, melyet áthágni tilt az emberi jobb érzés. Fiamnak egy leánynyal benső viszonya volt, s bár e leány egy székely származású asztalos leánya, még sem hagyhatjuk szegényt gyalázatban, leendő gyermekét nem foszthatjuk meg az apától.

Nekem tudomásom erről nem volt, ma az örmény plebános úr adta tudtomra, kinél a leány atyja lépéseket tett a házasság megakadályozása végett. A mi papunk rábeszélő tehetségének sikerült fiamat reábirni, hogy mondjon

le kedves leánya kezéről s vegye nőül azt, kit házassági igéretekkel elcsábitott; sikerült neki engem és nőmet meggyőzni arról, hogy mily nemtelen, rút bűn lenne cserben hagyni azt a szegény leányt.

Hiszem, ezek után, ön sem adná szeretett leányát fiamhoz.

Ide csatolom tehát, fiam akaratából, leánya jegygyűrűjét, kérve önt, hogy bocsásson meg az okozott kellemetlenségért.

Igaz barátja:
Ánisor Gergely.«

Málnási, látva régi kedvencz tervét dugába dölni, leirhatlan haragra lobbant. Felállott, ellökte magától a széket, széttépte a levelet, földre dobta a gyűrűt s elkezdett dühösen alá s fel járni a szobában.

A másik szobában fel volt teritve az asztal a vacsorához.

Málnási fiai: Jakab és Pistika az asztal körül járkáltak, várva az étkezésre. Margit is előjött a kertből. Málnásiné behozta az ételt a konyhából.

— Hivd apádat Margit! — mondá — kész a vacsora.

A leány félve nyitott be atyjához, mert a Gerő szavai sejteni engedték a valót. És félelme nem volt alaptalan, mert atyját képéből kikelve, szikrázó szemekkel, dühös taglejtések közt találta.

— Tessék jönni apám, kész a vacsora, mondá Margit remegve.

— Nem eszem! Hagyj magamra!

— Mi baj történt édes apám?

— Nagy szégyen történt szerencsétlen, visszaküldték a jegygyűrűdet! kiáltá haraggal.

— Az még nem oly nagy baj, gondolá Margit s jónak látta haragvó atyját tovább nem kérdezni; visszatért a másik szobába.

Itt anyját is — ki meghallá férje szavait — kikelt arczczal találta s testvérei is el valának kedvetlenedve.

— Mi az édes anyám! maga is oly nagy bajnak tartja a gyűrű visszaküldését s ti is kedves öcséim? Oh rendel nekem a jó Isten e helyett más vőlegényt! No de vacsorálni kellene, mert kihül az étel, így beszélt kedves, szelid hangon.

— Elmult az étvágyom, mondá anyja szomorúan.

— Hát bár ti egyetek kedves tesvéreim! Nekem sincs étvágyom, a fejem nagyon fáj.

Jakab és Pistika aztán falatozni kezdtek, Margit pedig anyja karjába öltve karját kéré, hogy menjen vele a kertbe.

— Bemennék apádhoz, hogy nyugtassam meg a felől, miszerint te nem veszed oly nagyon szivedre a dolgot, szólt az anya.

— Jobb ha őt most magára hagyjuk, nagyon haragos, a beszéddel még felingerelnők. Menjünk a kertbe, valami mondani valóm van.

Az anya hajlott leánya szavára; kimentek a kertbe.

Itt azután Margit őszintén bevallá anyjának, hogy ő Ánisor Lukácsot soha sem szerette s csak azért volt hajlandó vele házasságra lépni, mert szülői iránt nem akart engedetlen lenni, nekik kellemetlenséget okozni. Ugy sem lett volna vele boldog soha s így csak is Isten rendelésének tartja a gyűrű visszaküldését.

— De vajjon miért, mi okból küldte vissza a gyűrűt? Ezt meg kellene kérdeznünk apádtól, szólt az anya, kit leánya szavai nagy bámulatba ejtettek.

— Ezt én is óhajtanám tudni, de ma ne kérdjünk semmit, küzdjük le kiváncsiságunkat. Majd megkérdjük holnap, mikor haragja lecsillapodik, mondá Margit.

Aztán őszinte vallomást tett arról is, hogy szivét régóta Dominik Gerőnek adta. De ez atyja előtt maradjon titok mindaddig, míg Gerő annyira viheti, hogy üzletet nyithat — kéré anyját — mert büszkeségét sértené, hogy egy kereskedő-segéd merte leányára emelni szemeit s haragja még fokozódnék.

Az anya egyik bámulatból a másikba esett. De jól esett lelkének a tudat, hogy leánya nem bánkodik a történtek fölött s hogy — bárha compromittálva vannak is ezáltal a világ előtt — abban maradt a házasság, mely boldogtalanná tette volna gyermekét. Hanem aztán, maga sem tudta miért, valami sötét balsejtelem nehezült lelkére, melytől nem birt szabadulni.

Málnási István haragjának egész özöne a pap ellen irányult, őt okozta mindenért.

— Nyomorult ember! — igy dühöngött magában — csuffá tettél! Mint fog gunyolni a világ, hogy leányomat egy rossz személyért elhagyta vőlegénye! Szép példaadás lesz ez a leányoknak! Ezután még csak azért is le fognak térni az erény útjáról, hogy ez a pap vegye őket pártfogásába s szerezzen férjet számukra; a becsületes leányok pedig megmaradnak agg szüzeknek!

Szegény leányomnak hogy adjam értésére, hogy vőlegénye egy erkölcstelen személy miatt, a pap tanácsára, hagyta a faképnél?!

Hah! mennyire meggyülöltem e papot, e képmutató álszentet! a ki mézes-mázos beszédével úgy betudta furni magát az emberek szivébe!...

Egyszerre egy gonosz eszme szülemlett agyában; arcza pokoli kifezést öltött:

— Eltitkolom a világ előtt a gyülöletet, melyet e pap iránt érzek, de a szégyenért, melyet családomra hozott, megbosszúlom magamat!

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Ábgár király.

IV.

E levél tartalma im ez: »Ábgár Ársám fia, országfő (király) a Jeruzsálemben megjelent megváltó és jótevő Jézusnak üdvözletet! Értesültem te felőled és a gyógyitásokról, melyek általad eszközöltetnek gyógyszer sé gyökerek nélkül; mert — a mint beszélik — a vakoknak látást, a sántáknak járhatási képességet adsz, a poklosokat megtisztitod, a gonosz szellemeket kiűzöd és azokat, akik huzamos betegségek által sanyargattatnak, meggyógyitód, Te a halottakat is feltámasztod. Azonnal, hogy felőled mindezekről értesültem, e kettő közül egyikét tettem föl elmémben: vagy hogy te az égből leszállott Isten vagy és ezeket míveled; vagy hogy fia vagy az Istennek és ezeket cselekszed. Ezokból irtam hozzád, kérve, hogy hozzám eljövén, gyógyits meg betegségemből. Azt is hallottam, hogy a zsidók zugolódnak és életed ellen törnek; van nekem kisded, de kellemes városom, mely kettőnknek elégséges.«

A király e fontos teendővel azt az Ánánt bizta meg, ki értett a festészethez, ki Jeruzsálemben már járt, az Üdvözitőt látta és csodaműveiről oly megbizható tudósitást hozott; egyszersmind meghagyta neki, hogy abban az esetben, ha óhajtása nem teljesülhetne és Jézus Edessába el nem jőne, fesse le arczképét vászonra. Ánán és társai épen akkor értek reményeiknek küszöbéhez, midőn Jeruzsálem a békefejedelmének egyre növekvő, üdvriadásokkal kisért virágvasárnapi fogadtatásának színhelye volt. A küldöttség egy ideig visszavonultan marad, minthogy Jézust nagy embertömeg vette körül. Szólának tehát Fülöphöz mondván: Uram! akarjuk Jézust látni. Fülöp mondá Andrásnak, András viszont és Fülöp mondák Jézusnak, Jézus pedig felelé nekik: »Eljött az óra, hogy megdicsőittessék az ember fia«[1]).

Jézus Ánán kezéből átveszi a levelet, melyre az irgalom hangján Tamás apostol által az alább közlendő levéllel válaszolt.

Özséb caesareai püspök azon be nem bizonyitható körülményt hozza fel, hogy Jézus sajátkezűleg irta a választ.[2]) Ketségkívül ez az oka, hogy a — főellenvetésül szolgáló — fennebbi állitás folytán az ügy az itészet széke elé állittatott, melynél fogva az a legeltérőbb vélemény-vitává lett, a történelem tulajdonává vált egész irat hitelességének gyöngitésére, melynél fogva Gelasius pápa 794-ben tartott római zsinaton annak hitelességét kétségbe vonta.

Az van kérdésben, hogy megtudjuk, vajjon a nemzet kincsét képező irodalom történelmi termékei e tekintetben mily állást foglalnak el?

---

[1]) Minden körülmény beszélő bizonyitéka annak, hogy Szt-János Evangel. 12 fej. 20—23 versei ezen esetre vonatkoznak: »Valának pedig némely pogányok azok között, kik fölmentek, hogy imádkozzanak az ünnepen. Ezek tehát Fülephez menének»...

[2]) Hist. eccl. I. 13.

Minden méltányos kutatás előtt tisztán áll, hogy történelmünk első szerzője azon körülményt, hogy t. i. Jézus sajátkezűleg válaszolt volna, nem is említi, mintha ez által a szapora támadásoknak útját állani akarta volna.[1])

Jézus válasz-irata következőleg hangzik: »Boldog az, »ki bennem hisz, habár nem látott engem, mert felőlem »irva van: hogy a kik engem látnak, nem fognak hinni »énbennem és akik nem látnak, azok hinni és élni fognak. »Arra nézve pedig amiről irtál, hogy hozzád menjek: nékem »itt mindazt teljesítenem kell, amiért küldettem; ha azt »teljesitendettem, akkor fölmegyek ahhoz, ki engem küldött »és miután fölmentem, tanitványaim egyikét hozzád küld»döm, hogy fájdalmidat gyógyitsa s neked, mint szintén »azoknak, kik veled vannak, életet adjon.« Ánán szavakba nem önthető örömmel veszi át e levelet az Üdvözitő kezéből az óhajtott arczképpel együtt azon meghagyással, hogy ezeket adja át Ábgárnak.

Midőn a legnemesebb indokoktól vezéreltetve megsűrűdött nézetekkel elébünk tüztük, hogy nem regényszerű, hanem történelmi kovácsolás nélküli hűséggel vértezett művet adjuk az olvasónak, különösen az érdekletteknek kezébe, aggódni kelle a felelőség előtt, mely a csuszós úton a lépteket követi. Fájdalom! korunkban darázsfészekbe nyulsz, ha az Isten újját a népek életében fölismered. De azért mi nem akarunk a népszerűség hivogató bálványa előtt hajladozni, a legszebb emlékeket szemfödél alá rejtve eltemetni.[2]) Hisz Armenia ezeknek köszöni a kereszténység első dús elemeit.

A történet eme tárgyárá vonatkozva olvassuk: Ezen levelet meghozá Ánán, Ábgár hirnöke, ezzel együtt azon arczképet is, a mely Edessa városában létezik.[3])

[1]) Apud Eusebium Christus ipse Abgari literis videtur ressripsisse, atque inde nonnulli contra harum epistolarum auctoritatem argumenta duxere, quorum vim hic Chorenensis locus infringit. M. Chos. L. 2. C. 29. Whiston britt forditók 6 sz. jegyzete.

[2]) A Krisztusnak tulajdonított különféle iratok közül egyszerűségénél fogva legkevesebb kifogásra szolgáltat alkalmat azon levél, melyet Ábgárnak, Edessa királyának irt. Cantu C. 6 k. 599 l.

[3]) Chorenei M. 2 k. 29. fej.

A velős rövidséget, mely e szavakon elömlik, teljesen kiegészíti az annyi időkön keresztül szakadatlanúl tartó hagyománynak élete. Ánán miután megtudta, hogy Jézus Ábgárt meg nem látogatja, félre vonult s azalatt, míg Jézus a népet oktatta, egy emelkedett helyről munkához fogott: elkezdette az Üdvözitő arczképét rajzolni; de czélt nem érhetett. Jézus, ki e szándékot jól tudta, a férfiút magához szólitotta, az átvett fehér gyolcsot ábrázatjához érintette és arczképét, mely a gyolcsra nyomult, annak átadta[1]). E mellett tanuskodik számos külföldi tudós tekintély, kik az ügy bebizonyitásában egymással versenyre kelve, azt magukévá téve elfogadják.

A hosszú sorozatot, valamint a »mindenből valami, az egészből semmi«-féle kikapkodott töredékes közlést kerülve, csak a föbbeket hozzuk föl. Ezek tiszteletreméltó csoportjában van a magányt kedvelő Szt-Ephrem, Syriának erkölcstanítója a negyedik században, ki mint edessai szerpap a képet szemeivel látta, a levelet ömaga olvasta.

A 8-ik században Izauri Leo kelet-római császár mit sem gondolt a saracenok által a birodalma ellen indított viharral, 726-ban Kr. u. kezébe veszi az evangeliumot, s mint hitujító lép fel: a képek tiszteletét bálványozásnak állitván, azt birodalmában eltiltotta; irtó háborút indított a képek ellen. Több jeles férfi és az egyházi gyülekezetek, szivós ragaszkodással a múlt tanai- és hagyományaihoz, a képek védelmére kelnek. E küzdelemben nem marad figyelmen kivül az edessai kép, sőt arra úgy hivatkoznak, mint a kereszténységgel egykorú tisztelet tárgyra. Jelesen a legfőbb vallási biró: II-ik Gergely pápa nem engedé elnémitani a szót s a képostromlóhoz intézett első levelében bátran nyitja fel ajkait a figyelmeztetésre: »Küldj — úgy mond — Edessába, ama nem kéz csinálta képhez és lássad, mikép Kelet népei sűrű tömegben gyülekszenek oda és imádkoznak.«

Leo, a szerencsétlen kisérlet miatt a vad szenvedélyesség fegyverét használja a méltóságától utóbb megfosztott Szt-Germán konstantinápolyi patriarkha ellen, minthogy ennek beléegyezését gonosz ügyére megnyerni lehetlen volt, ki

[1]) Csámcsián II. k. 288. l.

ellenkezőleg szemére lobbantja a császárnak tévedéseit s terjedelmesen taglalgatja, mikép a képek tisztelete magától Krisztustól veszi eredetét, ki arczvonásait a vászonra lenyomta és azt Ábgár óhajtása szerint Edessába küldötte.

Ugyan e szomorú korban a császár gonosz szándéklatának nagy tudományossággal állott ellen az erős jellemek egyike: damaskusi Szt-János. A zajban nemcsak hogy megemlékezett az edessai képről, hanem azt első beszédének érvei körébe bevonva, annak jelentőségét előtérben tartja; okát is adja annak, hogy az új-szövetség könyvei a levélről és az edessai képről szót sem szólnak, mert — mint mondja — az apostolok Jézusnak még minden tettét sem irták meg, annál kevésbbé tanításait.[1])

Midőn tehát a képek tiszteletét védelmezi, egyszersmind az edessainak hitelességét vitatja. Isauri Leonak hallérzéke visszaborzadt ily tanoktól, bosszúból, koholt rágalommal szennyezte be annak jellemét annyira, hogy a damaskusi kalifa Abd-el-Malek, kinél tekintélyes hivatalokat viselt, kezét vágatta le.[2])

E szellemi zavartságban végre megzendült az egyháznak vezérszava, mely bithyniai Nicaeában Hadrián pápa követeinek elnöklete alatt 787-ben tartott VII-ik egyetemes zsinaton 377 püspök jelenlétében elhatároztatott, hogy tiszteletet kell a képek iránt mutatni, de nem imádást. E zsinaton az edessai képnek történelmi hitelességét az egybegyült atyák az 5-ik ülésben ünnepélyesen elismerték, nem ugyan határozatképen, hisz az ügy a hittétel körén kivül esik.

Hadrián pápa a zsinat határozatait Nagy-Károly császárral közölni el nem mulasztotta, levelében, melyben fölfejti a zsinatnak a képek tiszteletére vonatkozó tanítását, fölhozza azt is, hogy előde III. István az edessai képről és annak tiszteletéről Rómában a püspökök gyülekezetében

[1]) Sz. Ján. ev. 30.

[2]) Utóbbi életét Jeruzsálem mellett Szt-Sába zárdájában töltötte. Itt irta az egyházi irodalomban ismert névvel biró műveit, jelesen: »De fide orthodoxa«, melynek IV. k. 17. fej. ily vallomást tesz: »Quod quidem linteolum ad hoc usque tempus asservatur.« És fönebb: »Quod (t. i. Ábgár kivánsága) consciret is, qui omnia novit, et omnia potest, linteolum sumpsisse, in eoque ad os suum admoto, propriam imaginem expressisse.«

beszédet tartván, megfelel azoknak is, kik az ellen csak kifogásokat szeretnek tenni.[1])

Az elősorolt érveket, mintegy együttes cselekvésre vállalkozó, egészen külföldiek egyhangú tanuskodása nyujtja, kikre ráfogni épen nem lehet, hogy magukat a nemzeti hagyomány kábító levegőjében a megcsontosulásig beleélték. Az igaz itészet nem hagyja oda a hagyományt, nem is szövetkezik ellene.

Egy fődolog van még, mire röviden felelni sürgösen parancsoló szükségnek látszik. Özséb caesareai pöspök váltig állitja: hogy Jézusnak Ábgárhoz irt levelét Edessa levéltáraiban találta, de a kép vitályos ügyére vonatkozva legmélyebb hallgatás leptébe burkolja magát. Már pedig a honi történészet bizonyitékain kivül mások beismerése szerint is, a levelezéssel kapcsolatos képre vonatkozó adatok ugyanezen város okmánytáraiból merittettek, mely város Keleten az egyháznak védfala volt több mint négyszáz éven át.

Chorenei élte végalkonyán, a sír szélénél, ugyszólván végrendeleti óráiban mintegy jós szellemmel a jövőbe tekintve, művébe az éber körültekintés szellemét lehelte belé; mert azon gyanusitó támadás megtörésére, mintha valamely idegen kéz ferde hozzáadásokkal járult volna elbeszéléseihez: az edessai képről nem egyszer tesz emlitést.[2]) Mindenesetre annyit meg kell hagyni neki, hogy a müveltség fensőbb fokozatával birva hivatását szeplőtlen hitellel töltötte be.

Ha netán szerencsétlen buzgolkodásból ámitási játékba mert volna vegyülni, legott kitetszett volna, ami — a minden emlékezetben frisen élő dolgokra vonatkozó — állitásaiban hamis leendett. Emellett kortársai, vagy az utána jövő nemzedék résen állottak volna, hogy egyik gyenge órájában tévedésekre alapitott baklövéseit helyreigazitsák.

Markovich Jakab.

[1]) Multa quidem et alia signa fecit Iesus, quae non sunt scripta in hoc libro A beszéd folyamában felhozatik mindaz, mi eddig Krisztus válaszáról és a követeknek átadott képről mondatott. Baron J. IX. an. 769. C. 9.

[2]) Jelesen földrajzában e szavakkal »Mesopotamia..... habet urbes plures, quarum una est Urrha, ubi — Salvatoris effigies non manufacta exstat.

Örmény olvasókönyv magyarok számára.

Becses folyóirat szép tollú irója dr. Simay János úr. lapunk második évfolyamának egyik füzetében közölt egy »gyakorlati útmutatást« az örmény olvasásról. — Én most a szives olvasóval először azt a módszert ismertetem, mit magam követek az örmény irás és olvasás tanitásánál; azután elmondom azt, hogy mit foglalhat magában egy jó »Örmény olvasókönyv.«

Sok mindenben szenvedünk hiányt, kellene egy módszeres nyelvtan; szükségünk van egy örmény-magyar és magyar-örmény szótárra; mert csak ezek segitségével kutathat az érdeklődő az örmény irodalom gazdag bányájában...

Én reménylem, hogy ha felébreszszük a teremtő, munkás Muzsákat, ezekről is lesz gondoskodva. Azért áttérek tárgyamra!

A tanitásnál négy betűt veszek fel alapúl; ezek a betűk bizonyos önálló alakot mutatnak. Az örmény betűk közül legegyszerűbbnek tekinthetjük a ա = sze betűt; azért én is a legegyszerűbb betűvel kezdem a tanitást és azután a négyes alapon vezetem a tanulót következetesen tovább...

A ա betűből alakithatók: ա = á, ա = b, ա = d, ա = ph, ա = z, ա = csh, ա = v, ա = czh, ա = n.

A ո = vé betű alkotó-részei megvannak ezekben: ու = ú, ո = ds, ո = rh, ո = t, ո = gh, ո = f, ո = k, ո = p, ո = r, ո = é.

A բ = kh betűvel rokon alakúak ezek: ի = i, ե = jé, ի = ch, գ = g, թ = th, է = e, ժ = zs, ծ = dz, մ = m, հ = h, յ = h, լ = l.

Az օ = o betű vonásait rejtik magukban ս = s, վ = cs, փ = f, ց = cz.

Most szerintem a szerkesztendő »Abc és olvasókönyv« első lapját ա és ա betűkkel, — mert ezek hasonló vonalokból állanak — és ezek összetételeivel kellene elfoglalni; a következő lapon az előbbiek felhasználásával újabb két betű és igy tovább...

A szavak eleinte egy-két tagúak, majd többtagból állók legyenek s mindig valamit jelentsenek, irott és nyomtatott szép kis betűkből alakuljanak. A kis betűk ismertetése után a nagy betűk következnek természetesen a kis betűkkel együtt, hogy kitűnjék a fokozatos tanmód. A legszebb alakú nagy betűket szintén irás és nyomtatásban mutatjuk be; a többtagú szavakat hangzóik szerint kötőjellel választjuk el, hogy a szó egyes tagjai kivehetők legyenek. Itt mindenütt elmés, rövid mondatokat, életbölcs kifejezéseket, közmondásokat használjunk. Ki nem maradhatnak az armeniai tulajdonnevek, városok, hegyek, folyók és főbbjeink vezeték és keresztnevei. Ezek után jönnének az olvasásnál használatban levő rövidítések. Végre bemutatnok mindenféle alakban az abc betűit sorrendben.

Ez befejezné az olvasókönyv tulajdonképeni elemi részét; de a fokozatos haladás és ismeret-szerzés végett jónak látnám, ha ezek után érdekes keleti regék, mesék, Armenia történelméből jellemképek, utazások, a gazdászat, kertészet, rajz és természettan köréből szép olvasmányok és nyelvészeti eredmények következnének még pedig ó és új örmény nyelven. Ezekhez kellene csatolni erdélyi örmény tájnyelven szerkesztett társalgást és illemszabályokat. Fel kellene venni még a ministrációt és a délutáni vecsernye tudnivalóit a káté rövid foglalatját, az imákat, egyházi énekeket *) és örmény nemzeti dalokat; az énekeket napok, a dalokat az armeniai kerületek szerint jelezve; mindezt bezárná egy kis szógyűjtemény.

Hogy pedig ily olvasókönyv mielőbb nyomtatásban napvilágot láthasson, az anyagi támogatáson kivül, ajánlatba hozom, hogy a t. szerkesztő úr aegise alatt egy bizottságot alakítsunk, s e tárgyban becses folyóiratunk legyen az eszmecsere közvetitője.

Ávedik Lukács.

*) A szamosújvári örmény kath. egyházközség szerkesztett »Énekes könyv«-et; a könyv, mely örmény és az átellenes oldalon magyar betűkkel van nyomtatva, a napokban került ki sajtó alól. Szerk.

Az örmények és az „Armenia.“

Derék »Magyar Szemle« a fentebbi czím alatt ezeket irja:

Az Erdélyben élő nemzetiségekről mennyit irnak mindenféleképen, míg szintén a bérczes Erdély egy másik néptöredékéről csak ritkán van szó magyar ujságokban, magyar társaságokban. Igaz ugyan, hogy vigasztalhatja magát az örménység a költő mondásával, mely szerint: »az ibolyát sötétben is elárulja illata,« csakhogy az örménység nem szorul a vigasztalásra Hiszen abban, hogy nem beszélnek sokat róluk, nagy fokú kitüntetés rejlik: nem tekintik őket külön nemzetiségnek, hanem igaz honfitársaknak, testvéreknek. S meg is érdemlik örményeink ezt a kitüntetést, mert derék, igaz magyar hazafiak, kik együtt éreznek velünk, együtt küzdenek a nemzeti előhaladásért, mint a hogy küzdöttek nemrég velünk a magyar haza szabadságáért. A kétszáz éves együttlét egygyé olvasztotta az örményt a magyarral.

E sorok irójának volt alkalma huzamosabb időkön át az erdélyi örmények között élni, s azt hiszi, hogy a Magyar Szemle olvasói nem veszik rossz néven, ha egy pár sorban egy kis képet rajzol róluk. Sokan vannak széles Magyarországon, kik mit sem tudnak az erdélyi örményekről, pedig hát igaz a mondás, hogy első sorban magunkat kell ismernünk.

Az erdélyi örmények a Tigris és Eufrát tájékán elterülő őshazából Armeniából politikai csapások következtében kivándorolván, a XVII. században a szomszédos Moldovából az erdélyi fejedelmek által hivattak be országunkba. Az erdélyi kormány kiváló szabadalmakban részesitette őket, s e mellett magukkal is tisztességes vagyont hozva anyagilag függetlenül éltek, leginkább a kereskedelemmel foglalkozván. A kereskedés iránt való fogékonyságot mind e napig megőrizték, s túlbuzgó katholikus néphez illően a legnagyobb bizalomra tettek szert illetékes körökben. Azonban már őshazájukból bizonyos fogékonyságot hoztak magukkal a míveltség, a tudomány iránt is (hiszen Keleten elsőrangú

kultur-nép), és a mint teltek az évek, az erdélyi örménység körében a kereskedők mellett egy igen terjedelmes értelmiségi osztály jött létre, melyből kiváló emberek kerültek ki. Az erdélyi örménység ma a kor színvonalán áll műveltség dolgában. Szamosújvár, Erzsébetváros, Szépviz és Gyergyó-Szent-Miklós mint kis helységek mintaszerűek. Különösen fontos Szamosújvár, az örménység főtelepe. Kedves kis város az, sok jellemző vonással, melyek miatt érdemes lesz vele behatóbban is foglalkozni. Ezúttal csak azt óhajtjuk megemliteni, hogy ott szerkesztik az »Armenia« czimű folyóiratot, melyet a magyar sajtó igen rokonszenvesen fogadott.

A Magyar Szemle programmjához hiven minden felmerülő irodalmi eseményről értesitni szokta olvasóit, azért ez alkalommal röviden szólunk az »Armeniá«-ról is. E folyóirat, mely most 4-ik évébe lép, érdekes már tartalmánál fogva is. Az örménység ősi és jelenlegi hazáját, életét, irodalmát, költészetét ismerteti. Részletesen szól a nevezetesebb magyar örményekről, minők Czetz tábornok, Kiss Ernő, Lázár Vilmos, Gajzágó Salamon, Ötvös Ágoston, Csiky Gergely, Simay Gergely stb. Emellett erős nemzeti magyar szellem lengi át minden sorát, úgy, hogy példa gyanánt szolgálhat az erdélyi idegen elemeknek.

Igazán oly sok szép és nemes vonás van az örményekben, hogy méltó egy párt megjegyezni. Érdekes, hogy a Szózat, Hymnusz s Petőfi sok dala igen sikerült örmény fordításban élvezhetők. Midőn a nyáron az Emke Szamosújvárra ment gyülésezni, oly ünnepséget csaptak az örmenyek, hogy a vendégek határozottan meg voltak hatva. Mennyit lehetne irni az örmények vallásosságáról, s jellemük egyéb szép tulajdonságairól, melyekről oly sok szép olvasható az Armenia hasábjain. Olvastunk már a Magyar Szemlében egy dolgozatot az örmény költészetről. A szerkesztő ur engedelmével mi is fogunk még egyet-mást leirni az örményekről becses lapjában.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az Üdvözitőről nevezett zárda Jeruzsálemben. Alig egypár hónapja annak, hogy Háruthiun Véhábedián patriarkha Jeruzsálemben székét elfoglalta... és már is nagy munkához fogott: az »Üdvözitő zárdáját« újittatja. Hol fekszik e zárda, mely az összes örménység egyik legdrágább kincsét képezi? A várost környező falakon kivül, a hires Sion hegyén épült, közel a Szt-Jakab zárdájához, melytől csak az út választja el. E zárdát épen azon a helyre épitették, hol Kaifas főpap háza állott. Ide vitték Krisztust az elfogatás éjszakáján — és bebörtönözték; itt tagadta meg Ötet Péter apostol. A zárdatemplom főoltára alatt van azon kő, a melyet az angyal hengergette le az Üdvözitő sirjáról, midőn Urunk halottaiból feltámadott.*) E zárda az első században épült és azóta mindig az örmények birtokában van. Mostani alakját és beosztását a XIV. században nyerte, ekkor újittatta azt Árdsesi János tanitványa: a Doszp örmény tartományból való Gárábéd vártábéd az egyptomi fejedelem parancsára. E zárda pitvarába temetik el a jeruzsálemi patriárkhákat, jelentékeny püspököket... Habár sokba kerül az újitás, mégis előteremtette a szükséges összeget a vallásos örmények buzgósága. A kereszténység fővárosában e zárda képezi az örménység büszkeségét.

Karácsonyi népszokás. Az erdélyi örmény népélet egyik érdekes jelenségéről teszünk a következő sorokban említést: A kántálás városunkban is szokásban van. A gyermekek karácsony napján reggel és az ünnep előestéjén házról-házra járnak és magyar énekeket énekelnek. Évekkel ezelőtt az Üdvözitő születésére vonatkozó énekek szövege örmény volt. Ime egy ilyen ének töredék:

Hiszusz gulá,
Pálul cshiká;
Phésê gêdrádz,
Ná páluládz...
Duveczhek êzbánêsz,
Or erthám jész pánêsz.

Magyarul: Sir a Jézus, mert nincs pólyája; vág (a Szűz-Anya) ruhájából és abba pólyalja... Adjátok (a kántálásért járó) pénzemet, hogy dolgomra menjek.

*) Évenként sok zarándok látogatja meg e templomot, kik a keresztény világ különböző tájairól jönnek ide búcsúra és csókkal illetik e sirfölő kőnek három kiálló szögletét.

IRODALOM és MŰVÉSZET.

„L'Armenie" czim alatt új örmény lap indult Londonban franczia nyelven. Első száma már megjelent. E lap, mely rokonszenves fogadtatásban részesült, hozni fog ó és új Örményország történelmére, irodalmára, iparára és a t. vonatkozó czikkeket. A politika sem lesz hasábjairól kizárva. A szerkesztő az ismert nevű iró Dseráz Minász, ki hosszas tanulmányútat tett Európában is. Dseráz a berlini kongresszus alkalmával — mint a keleti örmény küldöttség tagja — a nemzeti sérelmek egyik tolmácsa volt. Általában egyike a legtekintélyesebb örmény hazafiaknak. Jól ismeri Keletet és az örmény kérdést...

A román sajtó közlönyei is foglalkoznak az örmény irodalom és költészet termékeivel. Találunk román hirlapokban egyes ismertetéseket az örmény történelemből, (péld. Háikról), továbbá műfordítást örmény költőből, s irodalomtörténeti közléseket. Egy román lap Kámár-Káthiba, az ünnepelt örmény költő műveiből közöl eredeti mutatványt, román műfordítás kiséretében. Lesz alkalmunk még a román iróknak az örmény kulturát érdeklő tanulmányairól olvasó közönségünket bővebben is tájékoztatni; ez alkalommal csak az érintett adatok felemlítésére szoritkozunk.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A bécsi iparmuzeum helyiségeiben nagy tért foglal el — a karácsonyi kiállitási saison alkalmából — az alsó-ausztriai iparegyesület által rendezett tárlat, mely női kézi munkákból, nevezetesen a különböző nemzetektől eredő pompás himzésekből áll. A »Wiener Extrablatt« a tárlaton feltünt nevezetesebb műdarabok sorában többek között egy finom selyemhimzésű takarót dicsér meg, a keleti népek növilágának gyönyörű himzései között is különös említést érdemel és eredeti örmény készitmény.

Az erzerumi érczbányák, melyeknek birtokbavétele egyik fő óhaját képezi Oroszországnak, — aligha nem rövid idő alatt orosz kézre kerülnek. Legalább a »Daily News« angol lap odessai tudósitója azt irja: hogy hire jár, miszerint Orosz- és Törökország

közt tárgyalások folynak Armenia egy részének Oroszország részére leendő átengedése iránt; mely területrész alatt minden valószinűség szerint a Kars-vidékkel határos erzerumi kerület értendő.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Koronás fő mondta. Nagy előkészületeket tettek Teheránban az európai útjából visszatérő sah fogadására. A perzsa fővárosban az a szokás divik, hogy ilyen esetben az örmények, a zsidók és ó-perzsák messze elejébe mennek az uralkodónak. A három nemzet három különböző csoportot képez Minden csoport, mihelyt az uralkodó hozzája közeledik, 3 4 juhot öl le... Az örmények ezen alkalommal eltérőleg a szokástól, nem mentek ki a városból, hanem az útcza sarkán várakoztak. Már szóltak az ágyúk: jött a király A polgárnagy Nájibul Szárthánáh figyelmeztette az uralkodót, hogy az örmények az útczasarkon várják. A király lovát feléjök forditotta. Ekkor a vártábed örmény szokás szerint ezüst tálczán sót és kenyeret nyujtott át a sahnak. Az uralkodó a kenyeret kezébe vette, megcsókolta azt, homlokához illesztette azután fiának, a polgárnagynak adta. Most az öreg Mászéhéáncz üdvözletében kérte a királyt, hogy fogadja el kegyesen csekély ajándékaikkal együtt az örményeknek hő szivből eredt jó kivánságait. Ezután a tanuló ifjúság énekkara zengett el egy perzsa dalt. A tér virágcsokrok- és koszorúkkal szépen volt felékesitve. A koszorúkon örmény, perzsa és franczia felirások. »Adjátok e koszorúkat — mondá az uralkodó — Nájibul Szárthánáhnak, hogy hozza azokat nekem.« Azután környezetéhez fordulva igy szólott: »Az örmények, kik az egész világon el vannak szoródva, mindenütt a művelt osztályhoz tartoznak.«

Kituntetett örmények. A kaukázusi kiállitás díjkiosztása már megtörtént. 15 örmény, 13 orosz, 8 német, 2 georgiai, 1 angol, 1 svéd és 1 zsidó kiállító kapott arany-érmet; 7-et a külföldiek kapták. A 78 db. ezüst-éremből 22-öt nyertek az örmények, 19-et az oroszok, 17-et a németek, 8-at a georgiaiak, 7-et a törökök. Kaukasia 7,3000.000 lakói közt van 1,100.000 örmény; azért a fent közölt számok arról tesznek tanuságot, hogy az örmények sokkal jobb gazdasági viszonyok közt élnek, mint a törökök vagy georgiaiak. — A szultán gyémánttal kirakott karpereczet adott Nakásián Eugenia asszonynak, Augusta-Victoria palota-hölgyének, ki a német császár konstantinápolyi látogatása alkalmával, mint franczia tolmács működött.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF

Szamosújvár, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

KRONIKA.

»Boldog újévet.« A »Magyar Szalon« pár év előtt, egy újévi számában bemutatta e szokásos üdvözlésnek a legkülönbözőbb népek nyelvére eszközlött forditását; összeállitásából azonban egy hazai népfaj nyelvén, (örmény nyelven) nem volt olvasható az újévi üdvözlet. E hiányt pótoljuk ki most, midőn alkalomszerűleg megjegyezzük, hogy az örmény ősi nyelvén e szavakkal kiván boldog újévet: »Snorhávor nor dári!«...

Városunk fáradhatatlan képviselője: dr. Molnár Antal, mint egyik budapesti lapban olvassuk, ismét egy elismerésre méltó tényével szaporitotta a közügyek terén szerzett érdemeit. Az osztrák-magyar központi hivatalok feliratain ugyanis a »cs. kir« elnevezés mindenütt fel van cserélve a közjogi viszonyoknak megfelelő »császári és királyi« czimmel, — csakis a közös pénzügyminiszterium alatt álló központi pénztárak fölött volt látható még a legutóbbi időben is a »k. k Reichs-Centralcassa« felirás Szamosújvár országgyűlési képviselője, mint a közös függő államadósságot ellenőrző országos bizottságnak közelebbről Bécsben funkcziójában volt tagja (egyszersmind jegyzője) illetékes helyen felszólalván az emlitett czimezésnek helytelensége ellen, nyomban megtörtént az intézkedés az iránt, hogy a kérdéses felirásban a törvényszerű »császári és királyi« megjelölés nyerjen alkalmazást; s igy most már az utolsó »k. k.« is követte számtalan társának a sorsát.

Csik-Szépviz, magyar-román határszéli örmény községben, az ottani póstahivatallal egybekötve, távirda-állomás szerveztetett.

Vámbéry Ármin a budapesti magán hivatalnokok körében konstantinápolyi emlékeit is felújitván, a »Korvinákról« tartott előadásában azt is elbeszélte, hogy a szultán a legutóbbi expeditio alkalmával a magyar tudósokat ebédre is meghivta s ebéd közben egyszerre csak csárdáshangok hallatszottak a szomszédos teremből; hol azt örmény, görög, olasz és franczia zenészek hucták.

„Első erdélyi gyermekjáték- és fadiszműárú-gyár.“ Az erdélyrészi kereskedők osztálya elég értelemmel bir. Ezen értelmes osztályhoz tartozik a derék Gáspár Gyula is, ki jól tudta, hogy évenként mily tekintélyes összeg megy külföldre csak gyermekjátékokra. Azt akarta a hazaszerető örmény, hogy bár ez a pénz maradjon bent az országban; azért társaival együtt lakóhelyén Maros-Vásárhelyt gyárt állitott, mely nemcsak kitűnő minőségű gyermekjátékokat készit, hanem szép fadiszműárúkat is gyárt Készletben vannak: Gyermek-butorok, konyhaedények, műfaragványok, különféle állatok, gyermekkocsik, koczka, úgynevezett épitőjátékok és a t. Miután e tárgyak csín, izlés, tartósság és olcsóság tekintetéből bátran kiállják a versenyt azokkal a játékokkal, melyek külföldről hozattak, reményleni lehet, hogy honfitársaink szükségleteiket ezután e

gyárból fogják kielégíteni. — A hazait pártolni — kötelesség; az ünnepek erre kedvező alkalmat nyujtanak. Maga az »angyal«, is szivesebben repül honi iparczikkekkel...

Az ethnographiai társaság — melynek örmény szakosztálya is van — nov. 16-án tartotta első fölolvasó ülését Budapesten, mely alkalommal József főherczegnek, a czigányokról alapos szakképzettséggel irt, s az »Osztrák-magyar monarchia irásban és képben,« czimü nagy népismei vállalatban közzéteendő érdekes dolgozatából olvastatott fel egy rész Ponori Tewrewk Emil által. Utána a társaság alelnöke dr. Török Aurél tartott szellemes modorban, szabad előadást az anthropologiáról, s az embertan, mint tudományszak kifejlődéséről és eddig elért főbb eredményeiről Előadásának, dicséretére legyen mondva, álláspontja a Darwin-féle theoria, (a modern természettudományok e torzszülöttjének) ismeretes föltevései ellen irányult; kivánnunk kell a hasonirányu előadásoknak minél gyakoribb ismétlődését a valódi tudomány érdekében! — Befejezésül dr. Herrmann Antal, társulati titkár tartott még ezúttal buzditó fölolvasást a minél előbb megalkotandó ethnografiai múzeum érdekében; ajánlva ezen ügyet az illetékes körök különös figyelmebe. — A társulat által megindítandó irodalmi szakközlöny czime »Ethnographia« lesz s dr. Réthy László fogja szerkeszteni. — Második felolvasó ülése e serényen működő legújabb magyar tudományos társulatnak deczember hóban volt, melyen szintén több, igen érdekes és tanulságos előadás tartatott.

Legtöbb adót fizetők. Kolozsmegye jövő évre összeirt virilistái sorában a következő örmény polgártársaink neveivel találkozunk: Korbuly Bogdán, Tamási Péter, Duha Imre, Dr. Ákontz János, Simay Ferencz, Zakariás Lukács, Papp Tivadar, Tamási Antal, Gajzágó Antal (ügyvéd), Papp Ferencz, Papp Mihály (Gyeke), Betegh László, Bogdánffy Gábor, Duha Ferencz, Papp Mihály (Nyulas), Zábulik Sándor, Gajzágó Tivadar, Duha Bálint, Duha Gerő, Donovák Márton, Sáhin Lukács és Deák Márton.

Helyi hirek. Dr. Szabó János, Szamosújvár görög katholikus püspöke, mély hazafias érzülettől s bölcs apostoli szellemtől áthatott körlevelet intézett az egyházmegye papságához, melyben komolyan felhivja a lelkészeket, hogy egyházaikban oda nem tartozó politikai kérdések feszegetésétől szigorúan tartózkodjanak.

Egy jó polgártársunkat ragadta ki körünkből a halál. Karácsony napján temettük el Kopár Mártont, ki hetvennyolcz évet élt; jellemes, szorgalmas, vallásos kereskedő volt. Szerette családját, a templomot és városát. Életében közbecsülésben részesült. Nevét emlékben tartjuk.

A helybeli dal-zeneegylet a városi vigadó nagy termében karácsony másod napján, tánczvigalommal egybekötött, sikerült dal- és zeneestélyt rendezett.

Az erdélyrészi méhész-egylet szamosújvári köre e hó 22-én városunk tanácstermében, több érdeklődő jelenlétében ünnepélyesen megalakult. A kör létesitésében, több méhészeti ügybaráttal karöltve, legtöbbet fáradozott Voith Gergely, népiskolai tanitó.